

Małgorzata Dąbrowska

ŚRODOWISKO AKADEMICKIE KRAKOWSKICH RZEŹBIARZY

1818-2018

ŚRODOWISKO
AKADEMICKIE
KRAKOWSKICH
RZEŹBIARZY

1818-2018

Małgorzata Dąbrowska

ŚRODOWISKO
AKADEMICKIE
KRAKOWSKICH
RZEŹBIARZY

1818-2018

Kraków 2019

© Copyright by Malgorzata Dąbrowska, 2019

Redakcja
Weronika Jakubczyk

Projekt okładki
Paweł Sepielak

ISBN 978-83-7638-946-2

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział I. Starania o utworzenie i utrzymanie Katedry Rzeźby (1818-1899).....	17
Rozdział II. Od powstania Akademii do wybuchu II wojny światowej – wybiecie się na samodzielność (1900-1939).....	57
Rozdział III. W cieniu politycznego uwikłania (1945-1989).....	81
Rozdział IV. Rzeźba w dobie kryzysu reprezentacji.....	131
Teksty krytyczne pedagogów krakowskiej ASP.....	177
Bibliografia.....	213
Lista ilustracji.....	229
Indeks osobowy.....	233
Abstrakt	241
Abstract	243
Abstrait	245

Nie mogę nauczać mojej sztuki ani sztuki jakiegokolwiek szkoły, gdyż neguję nauczanie w sztuce, inaczej mówiąc, uważam, że sztuka jest całkowicie indywidualna, i dla każdego artysty jest tylko talentem wynikającym z własnej inspiracji i z własnych studiów nad tradycją. Dodaje, iż sztuka bądź talent nie mogłyby być dla artysty niczym innym niż formą zastosowania osobistych umiejętności do idei i rzeczy epoki, w której przyszło mu żyć¹.

Gustave Courbet

¹ G. Courbet, *Lettre aux artistes de Paris* (List do artystów paryskich), 8 XII 1861, [on-line] www.deslettres.fr/lettre-de-gustave-courbet-aux-artistes-de-paris – 28 I 2019 [tłumaczenie autorki].

Wstęp

Krakowska Akademia Sztuk Pięknych powstała w 1818 roku przy Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wyprzedzały ją Katedra Malarstwa i Rysunku na Uniwersytecie Wileńskim² oraz Oddział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Warszawskiego³. Akademia zastąpiła system cechowy, zapewniając profesjonalne kształcenie w zakresie rzeźby. Do wybuchu II wojny światowej była najważniejszą uczelnią artystyczną na ziemiach polskich. Gwarantowała przez dziesiątki lat wysoką jakość i ciągłość⁴ nauczania. To właśnie

² Rzeźba była jednym z trzech działów, obok malarstwa i rytownictwa. Wysoki poziom nauczania tej dyscypliny zapewnili André Le Brun, uczeń Jean-Baptiste'a Pigalle'a, dawny rzeźbiarz królewski, i jego uczeń oraz kontynuator Konstanty Jelski (wyposażył szkołę w pomoce naukowe, nie ograniczył się tylko do korekt, ale prowadził wykłady z anatomii i kompozycji ornamentальной). Uczniami szkoły wileńskiej byli między innymi: Klemens Boryczewski, Franciszek Smokowski, Jan Ostrowski. Katedra Rzeźby funkcjonowała do 1826 roku, w 1831 szkołę zamknięto.

³ Na polecenie Stanisława Augusta Marcello Bacciarelli prowadził Malarnię Królewską, także po upadku Rzeczypospolitej na zamku królewskim odbywały się zajęcia. Rok 1817 to początek nowej ery – powstaje Oddział Sztuk Pięknych Uniwersytetu Warszawskiego (działał do 1831, został zamknięty na skutek represji po powstaniu listopadowym, kurs rzeźby prowadził Paweł Maliński). W okresie pomiędzy powstaniem działała Szkoła Sztuk Pięknych, która została zlikwidowana po powstaniu styczniowym. Aż do utworzenia Szkoły Sztuk Pięknych w 1904 roku Szkoła Rysunkowa Wojciecha Gersona stanowiła jedyną formę nauczania, nie mogła jednak aspirować do statusu szkoły wyższej (rzeźby na kursach Gersona uczył Konstanty Hegel).

⁴ Podczas krótkiego okresu (1833-1839) po przyłączeniu Akademii do Instytutu Technicznego pojawił się wakat na stanowisku profesora rzeźby. Podobna sytuacja miała miejsce za czasów, gdy Jan Matejko piastował stanowisko dyrektora. Wtedy też władze austriackie odmówiły wyasygnowania odpowiedniej kwoty na nauczanie tej dyscypliny. Statut Szkoły Sztuk Pięknych z 1876 roku nie obejmował Katedry Rzeźby. Oficjalnie nauczanie zostało zawieszane, jednak obecność na uczelni Walerego Gadomskiego, wykładającego rzeźbę jako dyscyplinę pomocniczą, sprawiła, że kształcenie było kontynuowane przy niewielkiej liczbie godzin.

w Krakowie, na początku XX wieku ukształtowała się polska szkoła w rzeźbie, o charakterystycznej ekspresji, operująca nowatorską formą.

Poziom kształcenia był wypadkową oczekiwań i nadziei stawianych przez przedstawicieli administracji państwowej, zarówno polskiej, jak i austriackiej. Sukcesy ASP były efektem jakości programów nauczania oraz zaangażowania pedagogów i ich uczniów. Trudne warunki materialne i lokalowe ograniczyły wiele inicjatyw. Sprawily, że opisując historię tej uczelni, należy z wielką ostrożnością stosować kategorie właściwe krajom o rozwiniętym mecenacie i długiej tradycji, które wykształciły jasno ukonstytuowany system nauczania sztuk pięknych. To aspekt, którego nie należy w żadnym wypadku pomijać. Określone wybory artystyczne są bowiem uzasadnione przez szereg uwarunkowań wykraczających poza sferę plastyki.

Przemiany polityczne, historyczne, społeczne i ich powiązania z Katedrą, a potem Wydziałem Rzeźby nie stanowią głównego przedmiotu rozważań. Niniejszy tekst dotyczy ewolucji systemu nauczania, kwestii organizacyjnych i osobowości tych pedagogów, którzy wywarli największy wpływ na młode pokolenia rzeźbiarzy.

Trudno byłoby omawiać historię dydaktyki rzeźby bez chociażby szkicowego nakreślenia stylów i tendencji w sztuce tego czasu. Do tej pory nie zbudowano pełnego obrazu kształcenia w zakresie rzeźby, marginalizując osiągnięcia krakowskich artystów i pedagogów. Czy *toute proportion gardée* można o krakowskiej szkole mówić jak na przykład o brytyjskiej szkole rzeźby? Należy postawić tezę, że ASP w Krakowie jest ważną placówką dydaktyczną w Europie, gdyż zapewnia rzetelne podstawy nauki rzemiosła, otwiera nowe horyzonty artystyczne. Istotne jest stwierdzenie, co składa się na jej charakter, jakie są jej szczególne cechy, jaki sposób obrazowania, perspektywy rozwoju. Zawsze istniała świadomość odrębności kształcenia w zakresie rzeźby w Krakowie na tle oferty programowej innych uczelni artystycznych w Polsce. Podobnie nauczanie tej dyscypliny w Gdańsku, Warszawie czy we Wrocławiu stanowi jasno określony system cech formalnych i wartości. Wydaje się zaskakujące, że w dobie ułatwionego dostępu do informacji tak uboga jest wzajemna wiedza na temat metod dydaktycznych praktykowanych w poszczególnych ośrodkach. Podobna sytuacja istnieje, jeśli chodzi o twórczość zatrudnionych w nich pedagogów. Pośrednio przyczyną tego stanu rzeczy jest niejako „ustawowe” zaniedbywanie artystów spoza klasycznego kanonu awangardy przez krytyków. Tym samym wielu krakowskich rzeźbiarzy rozwijających twórczo

formułę realizmu, pogłębiających ją o dokonania sztuki nowoczesnej i o filozoficzne treści znalazło się na straconej pozycji⁵.

Krótkie komentarze na temat historii Wydziału Rzeźby, publikowane z okazji kolejnych jubileuszy Akademii Sztuk Pięknych, pozostawiały niedosyt. Autorzy w sposób subiektywny skupiali się na wybranych postaciach nauczycieli. Zachwiane zostały proporcje pomiędzy partiami poświęconymi poszczególnym okresom, pomijano słabiej rozpoznane fragmenty dziejów. Zarówno opracowanie pióra Piotra Krakowskiego⁶, mające charakter historyczny, jak i esej Andrzeja Polla⁷, opisujący czasy mu współczesne, stanowią teksty z tezą, zostały bowiem napisane z pewnej jasno zdefiniowanej perspektywy krytycznej. Dzięki projektowi⁸ prowadzonemu aktualnie przez Wydział Rzeźby gromadzony jest obszerny materiał badawczy, który ma przedstawić nieznane dotąd szczegóły na temat krakowskiej szkoły rzeźby i pełniej zinterpretować to zjawisko artystyczne.

⁵ W wydanej niedawno obszernej – bo liczącej 600 stron – publikacji *Nurt figuracji w powojennej rzeźbie polskiej* Dorota Grubba-Thiede, związana z gdańską ASP, przywołuje tylko sześć postaci pochodzących ze środowiska krakowskiego: Andrzeja Pawłowskiego, Mariana Kruczka, Marię Pinińską-Bereś, Jerzego Beresia, Marię Jareme, Tadeusza Kantora, pomijając całkowicie rzeźbiarzy wykładających na Wydziale Rzeźby krakowskiej Akademii. Inny przykład: wystawa i katalog autorstwa Jana Stanisława Wojciechowskiego, artyści i krytyka związanego ze środowiskiem warszawskim, *Wokół polskiej rzeźby lat 70-tych i 80-tych* także dowodzą tendencji do pomijania milczeniem osiągnięć grupy artystów skupionych wokół krakowskiego Wydziału Rzeźby. Spośród wymienionych zaledwie sześciu krakowskich rzeźbiarzy tylko Antoni Porczak był jego pracownikiem (wyróżnieni Jerzy Bereś, Marek Chlanda, Wanda Czełkowska, Tadeusz Kantor, Jacek Waltoś). Por. D. Grubba-Thiede, *Nurt figuracji w powojennej rzeźbie polskiej. Figurative Tendencies in Polish Postwar Sculpture*, Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata, Wydawnictwo Tako, Warszawa-Toruń 2016; *Wokół polskiej rzeźby lat 70-tych i 80-tych*, Muzeum rzeźby współczesnej, 28 X-20 XII 1995, red. R. K. Bochyński, Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, Orońsko 1997.

⁶ P. Krakowski, *Rzeźba na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych*, [w:] *175 lat nauczania malarstwa, rzeźby i grafiki w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych*, red. J. L. Ząbkowski et al., Oficyna Artystów „Sztuka”, Kraków 1994, s. 107-130.

⁷ A. Pollo, *Pierwsza próba nakreślenia dziejów rzeźby Krakowa (od lat 60. do końca XX wieku)*, [w:] *Rzeźba*, red. J. Sękowski, Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki, Kraków 2000, s. 42-81.

⁸ Projekt „Krakowska Szkoła Rzeźby – program dokumentacji i archiwizacji dorobku artystycznego i dydaktycznego pedagogów Wydziału Rzeźby ASP w Krakowie” prowadzony przez Wydział Rzeźby Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (1 V 2008-30 IX 2020, koordynator: dr hab. Ewa Janus). W jego ramach odbyła się wystawa „Krakowska Szkoła Rzeźby” w Muzeum Rzeźby Współczesnej w Orońsku, 13 XII 2014-1 II 2015, kurator: Ewa Janus, koordynator ze strony CRP: Anna Podsiadło (w ramach cyklu „Rzeźba – prezentacje środowisk akademickich w Polsce”).

Abstract

The book focuses on the history concerning the Sculpture Department of the Krakow Academy of Fine Arts from its creation in 1818 to the present day. The study constitutes a broadened version of the text prepared for the jubilee volume published on the occasion of the bicentenary of this leading artistic academy in Poland. The book describes a process of acquiring the knowledge about the theory and practice of the sculptural profession and indicates how strong personalities of professors influenced young generations.

The basis of this research was shaped by archival documents kept in the Jagiellonian Library and archive of the Academy of Fine Arts as well as by press articles, an analysis of teaching programmes and, most of all, by interviews and discussions with artists. The evolution of the Polish sculpture has been depicted – from reaching the foundations of the academic workshop, liberating from foreign models, through the reaction for new currents in the 20th century, to relations with the modern avant-garde. The reputation of the Sculpture Department is based primarily on the high technical level of students and teachers' works, their high artistic awareness, although many graduates of the Krakow academy exhibit special traditionalism.

The author's attention concentrates on the analysis of works created by the pedagogues who formed the image of the Polish sculpture in the last two centuries. The surnames of Daun, Laszczka, Dunikowski, Konieczny are close for art enthusiasts, but the artists as Puget, Bandura, Ślędzińska, Borzęcki are known only by a narrow circle of insiders. Numerous commissions for objects in the public space and exhibition successes of the current staff members of the department harden their position in the modern art, prompting to popularisation of their work.

It may seem to be peculiar that teaching of the sculpture art in the Krakow academy has not been the subject of separate publications so far, and only few sculptors have been presented in monographic studies. The author had to determine basic facts concerning their lives before analysing their works. The publication was supplemented by the selection of Krakow pedagogues' texts considering different issues and depicting extent of their artistic interests.

Doktor Małgorzata Dąbrowska jest specjalistą z zakresu rzeźby XIX i XX wieku. Absolwentka historii sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego, ukończyła studia podyplomowe na Sorbonie, obroniła z wyróżnieniem pracę doktorską na Uniwersytecie Paris X-Nanterre (*Rzeźbiarze polscy i Francja. Między wpływami francuskimi a poszukiwaniem stylu narodowego 1887-1918*). Było to pierwsze kompleksowe opracowanie historii polskiej rzeźby na tle relacji artystycznych z Francją.

Stypendystka Fundacji Lanckorońskich, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Rządu francuskiego. Autorka prowadzi badania interdyscyplinarne łączące problematykę socjologii sztuki, historii sztuki, ekonomii. Opublikowała szereg artykułów z zakresu rzeźby, była uczestniczką wielu międzynarodowych konferencji w Polsce i za granicą, współpracuje z czołowymi francuskimi muzeami, w tym z Musée d'Orsay, Musée Rodin, Musée Picasso.

Książka pod tytułem *Środowisko akademickie krakowskich rzeźbiarzy 1818-2018* ma za zadanie wypełnić lukę w wiedzy na ten temat. Opisuje postacie wybitnych artystów i pedagogów uczelni, obrazując ich wpływ na młode pokolenia. Uwaga autorki jest skupiona na metaforycznej figuracji, nurcie dominującym w krakowskiej szkole rzeźby.